
УДК 625.1 (09)

А.С. ЛИТВИНКО, доктор історичних наук,
провідний науковий співробітник,
ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу
та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України»,
e-mail: litvinko@ukr.net

О.Г. ЛУГОВСЬКИЙ, кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник, ДУ «Інститут досліджень
науково-технічного потенціалу та історії науки
ім. Г.М. Доброва НАН України»,
e-mail: aglugovskij.1951@gmail.com

Т.М. ВИВРОТ, кандидат фізико-математичних наук

С.А. ХОРОШЕВА, кандидат технічних наук

С.О. ЖАБІН, кандидат історичних наук, докторант,
ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу
та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України»,
e-mail: zh_s@ukr.net

ДІЯЛЬНІСТЬ Г.М. ДОБРОВА ЯК ІСТОРИКА НАУКИ І ТЕХНІКИ

У статті розкрито науково-організаційну діяльність Г.М. Доброва в галузі історії науки і техніки, яка значною мірою сприяла становленню й інституалізації цього напрямку в Україні. Показано передумови формування глибокого інтересу вченого до історії науки і техніки, що привело до його вступу до аспірантури на відповідну спеціальність після закінчення Київського політехнічного інституту. Наукову діяльність Г.М. Доброва в галузі історії науки і техніки висвітлено в таких аспектах: праці, присвячені історії технологій вугледобування, представлені його численними статтями, кандидатською дисертацією, двома монографіями та двотомним виданням, співавтором і редактором якого він був; керівництво відділом історії техніки та відділом машинних методів оброблення історико-наукової інформації Сектору історії природознавства і техніки Інституту історії АН УРСР; науково-організаційна робота на ключових посадах Комісії з історії техніки, Українського відділення Радянського національного об'єднання істориків природознавства і техніки та видання «Нариси з історії природознавства і техніки»; міжнародне визнання Г.М. Доброва як члена-кореспондента Міжнародної академії історії науки в Парижі та його участь у національних і міжнародних конгресах з історії науки і техніки, де він виступав із доповідями про дослідження з історії при-

© ЛИТВИНКО А.С.,
ЛУГОВСЬКИЙ О.Г.,
ВИВРОТ Т.М.,
ХОРОШЕВА С.А.,
ЖАБІН С.О., 2019

родознавства і техніки в Українській РСР, а також про застосування кількісних методів і використання обчислювальної техніки в дослідженнях з історії науково-технічного прогресу; архівний пошук документів з історії науки і техніки та їх публікація.

Ключові слова: *історія науки і техніки в Україні, відділ історії техніки, Сектор історії природознавства і техніки Інституту історії АН УРСР, Комісія з історії техніки, «Нариси з історії природознавства і техніки».*

Діяльність визначного історика науки і техніки, члена-кореспондента АН УРСР (1988), члена-кореспондента Міжнародної академії історії науки в Парижі (1965) Геннадія Михайловича Доброва нерозривно пов'язана з формуванням та інституалізацією в Україні досліджень з історії науки й техніки, активним учасником яких він став [1; 2].

Майбутній вчений 1950 р. закінчив механіко-машинобудівний факультет Київського політехнічного інституту. Тоді, у час науково-технічної революції, керівництво СРСР надавало суттєвого значення технологічному розвитку, вивченню його історії та висвітленню пріоритетних науково-технічних результатів радянських учених. У багатьох вищих навчальних закладах діяли кафедри історії техніки. Така кафедра під керівництвом професора А.Ю. Голян-Нікольського, майбутнього співавтора Г.М. Доброва у монографії 1964 р. з аналізу прогнозів науково-технологічного розвитку і технічних ідей «Століття великих надій. Доля науково-технічного прогресу ХХ ст.», працювала й у КПІ з 1948 по 1958 рік [3]. Отже, протягом навчання у 1948—1950 рр. Геннадій Михайлович слухав лекції завідувача кафедри історії техніки професора А.Ю. Голян-Нікольського та зацікавився питаннями технологічного розвитку [4].

Ці фактори сприяли тому, що Г.М. Добров одразу після закінчення інституту вступив до аспірантури відділу історії техніки Інституту теплоенергетики АН УРСР за спеціальністю «Історія науки і техніки». Відділ історії техніки разом із Комісією з історії техніки Відділу технічних наук АН УРСР, обидва під керівництвом академіка АН УРСР В.В. Данилевського, було створено 11 березня 1949 р. Пізніше, 4 січня 1963 р., на базі відділу історії техніки Інституту теплоенергетики АН УРСР, а також організованого 1956 р. відділу історії математики Інституту математики АН УРСР в Інституті історії АН УРСР було створено Сектор історії техніки і природознавства (з 1970 р. — Сектор історії природознавства і техніки, завідувач академік АН УРСР Й.З. Штокало), який 1986 р., разом із очолюваним Г.М. Добровим Центром досліджень науково-технічного потенціалу Ради з вивчення продуктивних сил України АН УРСР увійшов до складу Центру (нині Інститут) досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки АН УРСР. Очолив новостворену установу Г.М. Добров.

Керівником Г.М. Доброва в аспірантурі став відомий історик техніки, в майбутньому автор ґрунтовної монографії «Основи історії техніки» (1961) та відповідальний редактор двотомника «Техніка в її історичному розвитку»

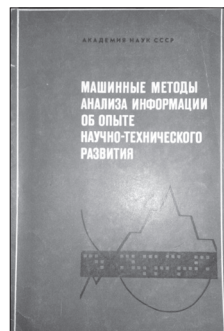
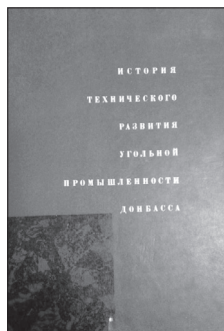
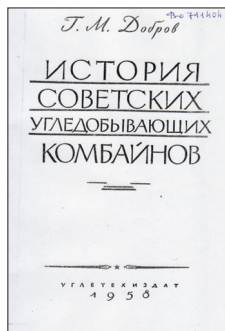
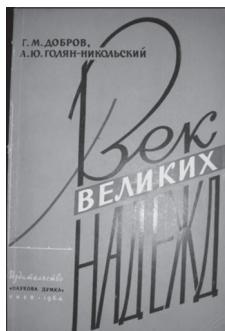
(1979—1982), кандидат технічних наук С.В. Шухардін. Г.М. Добров виявив себе ініціативним науковим працівником. Для кращого знайомства з вугільною галуззю, взявши 1952 р. відпустку в аспірантурі, почав працювати механіком дільниці 3-бис тресту «Чистяков-антрацит», де практично вивчав досвід роботи кращих комбайнових бригад. Науковий тандем аспіранта та керівника уможливив успішний захист Г.М. Доб-

Виступ Г.М. Доброва на семінарі для керівних працівників АН УРСР, вересень 1984 р.

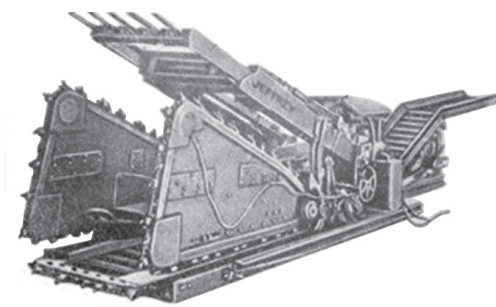
ровим дисертації на здобуття кандидата технічних наук за темою «Першість СРСР у створенні вугледобувних комбайнів (з історії техніки гірничого машинобудування)», який відбувся 29 квітня 1954 р. на засіданні Об'єднаної ради Інститутів теплоенергетики та електротехніки АН УРСР. Результати дисертаційного дослідження, які охоплювали період від створення перших зразків до розроблення високопродуктивних конструкцій, було узагальнено у монографії Г.М. Доброва «Історія радянських вугледобувних комбайнів» (1958) [5]. Предметом історичного огляду в монографії є вищі розряди видобувних, прохідних й універсальних гірничих машин для механізації добування вугілля. На основі вивчення архівних, патентних, літературних й інших джерел шляхом історичного аналізу низки пропозицій вугільного комбайнобудування Г.М. Добровим дано нарис процесу створення та розвитку радянських вугледобувних комбайнів, виявлено історично прогресивні рішення, забуті або маловідомі праці вітчизняних новаторів техніки, окреслено перспективи розвитку галузі.

Наприклад, висвітлено всесоюзні конкурси на кращий вугледобувний комбайн й удосконалення способів руйнування вугілля робочими органами вугледобувних комбайнів, описано перший масово промислово застосований вугледобувний комбайн і комбайни для круто падаючих й малопотужних пологих пластів. У вступі до монографії Г.М. Добров висловлював подяку за допомогу в збиранні та обробленні матеріалів співробітникам відділу історії техніки Інституту теплоенергетики АН УРСР, Інституту гірничої справи ім. М.М. Федорова АН УРСР, Гіпровуглемашу СРСР, Донгіпровуглемашу, Донецького науково-дослідного інституту вугільної промисловості й Центрального архіву Міністерства вугільної промисловості СРСР, членам-кореспондентам АН УРСР П.С. Кучерову та О.М. Пенькову, доктору технічних наук Б.О. Розентретеру, кандидатам технічних наук В.Г. Яцких, Ю.О. Анісімову, С.В. Шухардіну, В.С. Немченку та А.Ю. Голян-Нікольському. Рукопис книги обговорювався на науковому семінарі Інституту гірничої справи АН СРСР під керівництвом академіка Л.Д. Шевякова.

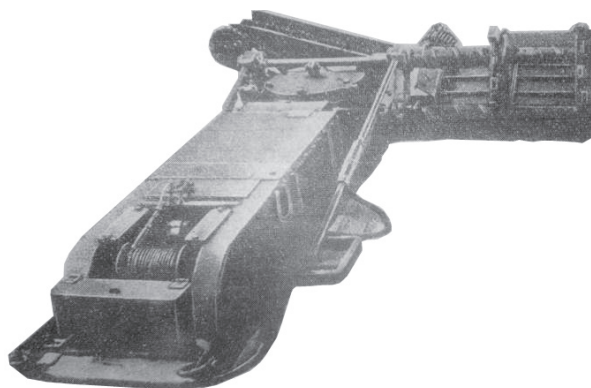
Деякі видання Г.М. Доброва

Розвитком цього наукового напрямку стало видання 1969 р. Сектором історії природознавства і техніки Інституту історії АН УРСР та Міністерством вугільної промисловості УРСР двотомника «Історія технічного розвитку вугільної промисловості Донбасу» (головний редактор — академік АН УРСР О.Н. Щербань) [6]. Членом авторського колективу, заступником головного редактора, відповідальним редактором другої частини першого тому та другого тому був Геннадій Михайлович. Причому спочатку передбачалося видання тритомника. У роботі були задіяні 26 науково-дослідницьких, проектно-конструкторських і навчальних інститутів, 17 державних і господарських організацій, зокрема Держплан УРСР, Уккрандгосп, Донецький Раднаргосп і Ростовський обком партії. Авторський колектив налічував 120 осіб. У виданні висвітлювались питання зародження гірничої справи, умови праці шахтарів, створення гірничого машинобудування, післявоєнного відновлення, зв'язку техніки вугледобування та технічних перетворень; аналізувались діяльність відкривачів донецького вугілля, Луганського заводу, перших вугільних шахт Донбасу та гірничозаводських шкіл; характеризувались початкові узагальнення з гірничої справи, геологічні дослідження Донецького басейну та створення маркшейдерської служби, проведення горизонтальних і похилих виробіток, початок застосування врубових машин і канатної відкатки, електрифікація, автоматизація та вентиляція шахт, виникнення вугільного комбайнобудування та підземного транспорту, гідромеханізація видобутку вугілля, розвиток вуглезбагачувальної індустрії Донбасу, вищої гірничої освіти, науково-дослідницьких і проектно-конструкторських установ галузі.

Комбайн Е.С. Моргана

Після аспірантури з жовтня 1953 по грудень 1955 р. вчений залишився працювати у відділі історії техніки Інституту теплоенергетики АН УРСР на посаді молод-

Комбайн О.І. Бахмутського

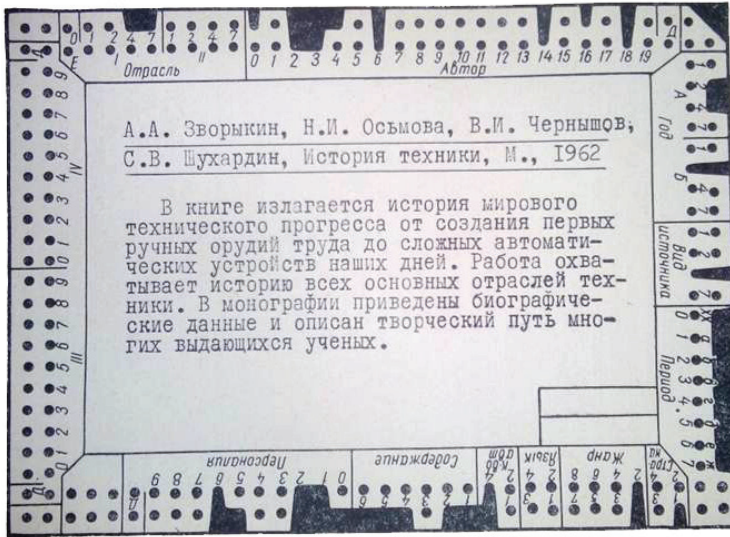

шого наукового співробітника, з 1954 р. став і був протягом усього життя членом редколегії періодичного видання Відділу технічних наук АН УРСР та Комісії з історії техніки «Нариси з історії техніки» (з 1962 р. — видання Українського відділення Радянського національного об'єднання істориків природознавства і техніки «Нариси з історії техніки та природознавства», з 1970 — республіканський міжвідомчий збірник «Нариси історії природознавства і техніки»).

До відділу історії техніки Г.М. Добров знову повернувся після 6-річної перерви (з 1955 по 1961 рік) та з грудня 1961 по лютий 1963 р. обіймав посаду старшого наукового співробітника. На посаді наукового співробітника відділу Геннадій Михайлович почав працювати без оплати ще раніше, з листопада 1959 р.

23—24 травня 1958 р. відбулася важлива подія — створення Українського відділення Радянського національного об'єднання істориків природознавства і техніки під керівництвом академіка АН УРСР К.К. Хренова. Відділення об'єднало понад 400 осіб, серед яких 51 академік і член-кореспондент АН УРСР, 240 докторів і кандидатів наук. Г.М. Добров одразу при створенні Відділення був обраний членом Комітету, пізніше — заступником голови Відділення, керував секцією.

Вчений особисто брав участь у міжнародних конгресах з історії науки і техніки. На X Міжнародному конгресі з історії науки, який відбувся з 26 серпня по 2 вересня 1962 р. у США, він виступив із доповіддю «Дослідження з історії природознавства і техніки, що проводяться в Українській РСР». Після цього відрядження Г.М. Добров наполегливо піднімав питання про необхідність видання іноземними мовами серії праць, присвячених історії науки і техніки в Україні, відновлення викладання історико-наукових й історико-технічних дисциплін у вузах республіки та створення двох-трьох відповідних кафедр у найбільших вузах України, закликав ширше публікуватись у міжнародних журналах з історії науки і техніки [7].

Універсальна перфокарта для матеріалів з історії техніки та природознавства

Опікуючись проблемами досліджень з історії техніки, Г.М. Добров на перше місце ставить «історико-технічний аналіз розвитку конкретних видів техніки» та підкреслює важливий характерний аспект історії техніки як науки, де «мета — узагальнити досвід минулого та поставити його на службу майбутньому, історик техніки реалізує своїми дослідженнями свого роду зворотній зв'язок між різними етапами науково-технічного прогресу» [8, с. 6—7].

17—21 вересня 1963 р. у Польщі відбувся I Міжнародний симпозіум із загальних проблем історії науки і техніки, на якому Г.М. Добров повідомив про дослідження українських вчених із використання історико-технічного аналізу для прогнозування шляхів розвитку науки і техніки [9].

З 24 по 31 серпня 1965 р. у Польщі на XI Міжнародному конгресі з історії науки вчений запропонував доповідь «Тенденції розвитку організації науки» [10]. Подав тези «Інституалізація науки: від груп дослідників до груп наукових інститутів» на XVIII Міжнародний конгрес істориків науки (1—9 серпня 1989 р.) у Німеччині [11]. За глибокі результати в галузі науки і техніки Г.М. Доброва 26 червня 1965 р. було обрано членом-кореспондентом Міжнародної академії історії науки (п'ятнадцятим із вчених СРСР). 1978 р. Геннадій Михайлович також став академіком Міжнародної академії гуманітарних і природничих наук.

У січні 1966 р. у Києві відбувся I Симпозіум з питань застосування кількісних методів і використання обчислювальної техніки в дослідженнях з історії науково-технічного прогресу, організований Сектором історії техніки і природознавства Інституту історії АН УРСР, Комісією «Кібернетика

та проблеми методології та методики історичних досліджень» Ради з питань кібернетики АН СРСР та Комісією з методологічних проблем історії природознавства Ради з питань методології науки АН СРСР. Учасниками цього симпозіуму були представники 167 науково-дослідницьких і проектно-конструкторських установ СРСР, вчені ЧССР та ПНР. На конгресі на основі результатів статистичного оброблення архівних даних про вугільні комбайни на машині «Урал-4» колега Г.М. Добрава Л.П. Смирнов дав аналіз історичних тенденцій вугільного комбайнобудування та показав реальні можливості застосування електронно-обчислювальних машин для розв'язання історико-технічних завдань.

27—28 травня 1966 р. відбулася конференція Українського відділення Радянського національного об'єднання істориків природознавства і техніки при Президії АН УРСР, де Г.М. Добров зробив доповідь «Перспективні проблеми застосування кількісних методів і використання обчислювальної техніки в дослідженнях з історії науково-технічного прогресу». У грудні 1967 р. у Києві відбувся II Симпозіум з аналізу тенденцій і прогнозування науково-технічного прогресу. Організаторами виступили Сектор історії техніки і природознавства Інституту історії АН УРСР та інші установи. Г.М. Добров виступив на Симпозіумі з доповіддю «Наукознавчий підхід до наукового прогнозування».

10 червня 1960 р. Президією АН УРСР Г.М. Добрава було затверджено старшим науковим співробітником за спеціальністю «Історія науки і техніки». 11 років, а саме з 1954 по 1965 рік, він виконував обов'язки вченого секретаря Комісії з історії техніки Відділення технічних наук АН УРСР, де «вів значну роботу з організації історико-технічних досліджень в УРСР» (з характеристики, даної 19.05.1966 р. директором Інституту історії АН УРСР К.К. Дубиною) [12, арк. 25].

З лютого 1963 по грудень 1964 Г.М. Добров — старший науковий співробітник, з 1 грудня 1964 р. — завідувач відділу історії техніки, з 17 серпня 1966 по 29 лютого 1968 р. — відділу машинних методів оброблення історико-наукової інформації Сектору історії техніки і природознавства Інституту історії АН УРСР. На наукових семінарах відділу історії техніки у 1964 р. Г.М. Добровим зроблено доповіді «Про результати експериментального розв'язання на ЕОМ «Урал-1» серії задач історико-технічного аналізу винаходів» та «Історико-технічний аналіз і кібернетика». В цей період ним побудовано теоретичну модель структури історичного потоку інформації про технічні ідеї [13—21]. Модель перевірялася експериментально шляхом машинного оброблення патентної інформації з вугільного комбайнобудування за 30 років. Було встановлено скорочення частоти повторних пропозицій, що свідчить про зростання інформованості. Виявилося, що перерозподіл творчих зусиль розробників на користь вузькозахватних виїмкових машин стався за 8—10 років до того, як цей спосіб видобування було офіційно визнано прогресивним. Під керівництвом Г.М. Добрава в Секторі

історії техніки та природознавства Інституту історії АН УРСР було розроблено засоби механізації пошуку історико-технічної інформації, зокрема застосування перфокарт з крайовою перфорацією в дослідженнях історії науково-технічного прогресу, суперпозиційний ключ і універсальні перфокарти для матеріалів з історії техніки та природознавства, тезауруса наукових подій, патентних матеріалів. 10 червня 1964 р. групою дослідників на ЕЦОМ «Урал-1» Інституту гірничої механіки та технічної кібернетики було проведено дослід розв'язання серії задач історико-технічного аналізу. В оперативну пам'ять машини було завантажено технічні дані про 21 гірничий комбайн і проведено пошук за 26 питаннями-завданнями. З сучасної точки зору, кількість в 21 об'єкт є незначною, проте у 1960-х рр. це було на межі можливостей обчислювальної техніки.

Перехід від ручного складання каталогу і пошуку до машинного оброблення інформації, спочатку на перфокартах як основних носіях у 1960-х роках, був революційним. Проте технологія, яка описана в публікації за 1966 р., згідно з радянськими технічними стандартами застаріла протягом 2 років, оскільки у 1968 р. в Інституті кібернетики ЕОМ «МИР» в якості носія інформації застосовували перфострічку, а у 1970—1980 рр. широко використовувалася магнітна стрічка. Отже, вже для другого покоління ЕОМ (транзистори та магнітні стрічки) потрібні були інші масштаби робіт.

Зазначимо, що Г.М. Добров одним із перших почав публікувати документи з історії науки і техніки. Наприклад, у фонді Російського технічного товариства Центрального державного історичного архіву СРСР він знайшов 4 документи з історії авіації в Україні, які надрукував на сторінках часопису «Нариси з історії техніки» [22]. Перший документ мав назву «Список російських пілотів і перелік всеросійських повітроплавних рекордів» і містив список льотчиків, які одержали дипломи від курсів за кордоном, Всеросійського авіаційного клубу та Військового відомства. Другим документом, надрукованим Г.М. Добровим, був примірник переліку всеросійських рекордів авіаторів й аеронавтів станом на 1 січня 1911 р. У чернетці листа до Секретаріату Міжнародної авіаційної федерації з повідомленням про всеросійські рекорди і мережу авіаційних клубів Спортивним комітетом було зареєстровано 8 авіаційних рекордів.

Копітка праця дозволила Г.М. Доброву встановити ім'я першого російського льотчика-вихідця з України — Михайла Никифоровича Єфімова, який одержав диплом льотчика 15 лютого 1910 р., закінчивши авіаційні курси А. Фармана у Франції. «Цей документ свідчить також про те, що авіатори України відігравали значну роль у розвитку вітчизняної авіації — вони становили чверть усього складу російських авіаторів», — писав Геннадій Михайлович [22, с. 168].

До історії науки і техніки Г.М. Добров повернувся у 1986 р., очоливши 22 липня Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки АН УРСР. 1987 р. у виданні «Нариси з історії природознавства і техніки»

вийшла праця вченого «Про соціальне значення історії природознавства і техніки», 1989 — його стаття у «Віснику АН УРСР» у співавторстві з В.І. Онопрієнком, Ю.О. Храмовим, Л.В. Матвеевою та Л.Д. Кістерською «Новий погляд на історію заснування Академії наук України», де хоч і недостатньо чітко, проте вперше було поставлено питання про дату заснування Всеукраїнської академії наук. Узагальнюючи, зазначимо, що Г.М. Добров працював у галузі історії науки й техніки 18 років — з 1950 р., тобто від вступу в аспірантуру до 1968 р. — до переходу від керівництва відділом Сектору історії техніки і природознавства Інституту історії АН УРСР до керівництва Відділенням комплексних проблем наукознавства та інформатики, яке спочатку входило до складу Інституту математики АН УРСР. Доробок Г.М. Доброва за перший період його діяльності в галузі історії науки і техніки складає понад 30 ґрунтовних праць, серед яких одна індивідуальна та дві колективні монографії [3; 5—6; 23—35]. Тематика з історії вугледобувної техніки поряд із історією АН УРСР та історією вітчизняної математики стала провідним напрямом досліджень Сектору історії природознавства і техніки у перше десятиліття його діяльності, а робота вченого на ключових посадах Комісії з історії техніки та Українського відділення Радянського національного об'єднання істориків природознавства і техніки значною мірою сприяла консолідації історико-наукової спільноти України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Маліцький Б.А., Храмов Ю.О. Добров Г.М. — учений та учитель (до 80-річчя від дня народження). *Наука та наукознавство*. 2009. № 1. С. 3—8.
2. Добров Геннадій Михайлович (1929—1989). Збірник. 2-ге вид., перер. і доп. К.: Фенікс, 2004. 128 с.
3. Добров Г.М., Голян-Никольский А.Ю. Век великих надежд: судьбы научно-технического прогресса XX столетия. К.: Наук. думка, 1964. 176 с.
4. Добровольський В.О. З досвіду викладання історії техніки в КПІ. *Дослідження з історії техніки*. 2004. Вип. 4. С. 20—27.
5. Добров Г.М. История советских угледобывающих комбайнов. М.: Углетехиздат, 1958. 280 с.
6. История технического развития угольной промышленности Донбасса: В 2 т. / АН УССР. Сектор истории техники и естествознания Ин-та истории; Мин-во угольной промышленности УССР. Техническое упр.; Редкол.: А.Н. Щербань (гл. ред.) и др. К.: Наук. думка, 1969.
7. Хренов К.К., Добров Г.М. Міжнародний конгрес істориків природознавства і техніки. *Нариси з історії техніки і природознавства*. 1963. Вип. 3. С. 3—7.
8. Добров Г.М. О применении математических методов и ЭВМ в исследованиях по истории техники // Семинар «Методологические вопросы кибернетики». К.: Об-во «Знание» УССР, 1965. 40 с.
9. Анісімов Ю.О., Добров Г.М. Перший міжнародний симпозиум із загальних проблем історії науки і техніки. *Нариси з історії техніки на Україні*. К.: Наук. думка, 1964. С. 104—106.
10. Добров Г.М. XI Міжнародний конгрес істориків науки. *Нариси з історії техніки і природознавства*. 1966. Вип. 7. С. 106—111.

11. Dobrov G. Institutionalization of Science: From Group of Researchers to Group of Scientific Institutions // Тез. докл. сов. ученых, представленных на XVIII Междунар. конгр. по истории науки. М.: Наука. С. 24—25.
12. Особова справа Доброва Геннадія Михайловича. 02.04.1984—04.01.1989. Архів ДУ «ІДНТПІН ім. Г.М. Доброва НАН України».
13. Добров Г.М. Историко-технічні дослідження і кібернетика: постановка проблеми. *Нариси з історії техніки на Україні*. К.: Наук. думка, 1964. С. 3—18.
14. Добров Г.М. О современных методах переработки историко-технической информации. *Техника и ее место в истории общества*. М.: ИИЕТ АН СССР, 1965. С. 45—69.
15. Добров Г.М., Шухардин С.В., Клименюк В.М. Перфокарта для тезауруса научных подій. *Нариси з історії техніки і природознавства*. 1965. Вип. 6. С. 17—22.
16. Добров Г.М., Смирнов Л.П. Про підготовку і кодування інформації для її обробки на обчислювальних машинах. *Український історичний журнал*. 1965. № 3. С. 105—108.
17. Добров Г.М. Шаги науки. *Наука и техника*. 1965. № 2. С. 2—4, 36.
18. Использование математических методов и ЭВМ в исследованиях по истории техники. К.: КДНТП, 1965. 57 с.
19. Добров Г.М., Клименюк В.Н., Шухардин С.В. Перфокартотеки для исследований по истории научно-технического прогресса: Сб. инструктивных материалов. К.: Наук. думка, 1966. 36 с.
20. Добров Г.М., Смирнов Л.П., Клименюк В.Н. Машинные методы переработки историко-научной информации. М.: Наука, 1969. 270 с.
21. Добров Г.М., Смирнов Л.П., Клименюк В.Н., Левин Е.И. Машинные методы анализа информации об опыте научно-технического развития. М.: Наука, 1972. 311 с.
22. Добров Г.М. Документи з історії вітчизняної авіації. *Нариси з історії техніки і природознавства*. 1963. Вип. 4. С. 165—168.
23. Голянд-Никольский А.Ю., Добров Г.М. Об ошибках в освещении приоритета русских новаторов в книге «Люди и станки». *Известия Киевского политехнического института*. 1953. Т. XII. С. 188—196.
24. Добров Г.М. Творець першої парової машини. До 225-річчя з дня народження І.І. Ползунова. *Наука і життя*. 1953. № 12. С. 16.
25. Добров Г.М. Першість СРСР у створенні вугледобувних комбайнів. *Нариси з історії техніки*. 1954. Вип. 1. С. 39—55.
26. Добров Г.М. Видатний радянський винахідник О.І. Бахмутський. *Вісник АН УРСР*. 1954. № 12. С. 42—44.
27. Добров Г.М. О первых проектах горных комбайнов в России. Труды института истории естествознания и техники. 1955. Т. 3. С. 36—44.
28. Добров Г.М. Розвиток радянського вугільного комбайнобудування у другій і третій п'ятирічках (1933—1941). *Нариси з історії техніки*. 1955. Вип. 2. С. 14—33.
29. Добров Г.М. З історії механізації вуглевидобутку в Донецькому басейні. *Вісник АН УРСР*. 1955. № 11. С. 66—73.
30. Добров Г.М. К истории начала механизации отечественной угольной промышленности. *Уголь*. 1956. № 3. С. 37—39.
31. Добров Г.М. Радянське вугільне комбайнобудування в роки Великої Вітчизняної війни. *Нариси з історії техніки*. 1956. Вип. 3. С. 95—102.
32. Добров Г.М., Шухардин С.В. Механік Олексій Іванович Бахмутський. Винахідник першого вугільного комбайна. К.: Держ. вид-во техн. літ-ри УРСР, 1958. 72 с.
33. Добров Г.М. Нові матеріали до характеристики діяльності академіка О.М. Терпигорева. *Нариси з історії техніки і природознавства*. 1963. Вип. 3. С. 58—61.
34. Добров Г.М. Матеріали про перший російський проект гірничого комбайна. *Нариси з історії техніки і природознавства*. 1963. Вип. 4. С. 55—59.

35. Анісімов Ю.О., Добров Г.М., Матійко М.М. За дальше піднесення досліджень з історії науки і техніки. *Нариси з історії техніки і природознавства*. 1965. Вип. 6. С. 3—16.

Одержано 23.01.2019

REFERENCES

1. Malitskiy B.A., Khramov Yu.O. Dobrov H.M. — uchenyi ta uchytel (do 80-richchia vid dnia narodzhennia). *Nauka ta naukoznavstvo*. 2009. No 1. S. 3—8 [in Ukrainian].
2. Dobrov Hennadii Mykhailovych (1929—1989). Zbirnyk. 2-he vyd., perer. i dop. K.: Feniks, 2004. 128 s. [in Ukrainian].
3. Dobrov G.M., Golyan-Nikolskiy A.Yu. Vek velikikh nadezhd: sudby nauchno-tekhnicheskogo progressa XX stoletiya. K.: Nauk. Dumka, 1964. 176 s. [in Russian].
4. Dobrovolskiy V.O. Z dosvidu vykladannia istorii tekhniki v KPI. *Doslidzhennia z istorii tekhniki*. 2004. Vyp. 4. S. 20—27 [in Ukrainian].
5. Dobrov H.M. Istoriya sovetskikh ugledobyvayushchikh kombaynov. M.: Ugletekhizdat, 1958. 280 s. [in Russian].
6. Istoriya tekhnicheskogo razvitiya ugolnoy promyshlennosti Donbassa: V 2 t. / AN USSR. Sektor istorii tekhniki i estestvoznaniya In-ta istorii; Min-vo ugolnoy promyshlennosti USSR. Tekhnicheskoye upr.; Redkol.: A.N. Shcherban (gl. red.) i dr. K.: Nauk. dumka, 1969 [in Russian].
7. Khrienov K.K., Dobrov H.M. Mizhnarodnyi konhres istoriyiv pryrodovnavstva i tekhniki. *Narysy z istorii tekhniki i pryrodovnavstva*. 1963. Vyp. 3. S. 3—7 [in Ukrainian].
8. Dobrov G.M. O primenenii matematicheskikh metodov i EVM v issledovaniyakh po istorii tekhniki // Seminar «Metodologicheskiye voprosy kibernetiki». K.: Ob-vo «Znaniye» USSR, 1965. 40 s. [in Russian].
9. Anisimov Yu.O., Dobrov H.M. Pershyi mizhnarodnyi sympozium iz zahalnykh problem istorii nauky i tekhniki. *Narysy z istorii tekhniki na Ukraini*. K.: Nauk. dumka, 1964. S. 104—106 [in Ukrainian].
10. Dobrov H.M. XI Mizhnarodnyi konhres istoriyiv nauky. *Narysy z istorii tekhniki i pryrodovnavstva*. 1966. Vyp. 7. S. 106—111 [in Ukrainian].
11. Dobrov G. Institutionalization of Science: From Group of Researchers to Group of Scientific Institutions // Abstracts of reports by soviet scientists, presented at 28th International Congress on Science History. Moscow: Nauka. P. 24—25.
12. Osobova sprava Dobrova Hennadii Mykhailovycha. 02.04.1984—04.01.1989. Arkhiv DU «IDNTPIN im. H.M. Dobrova NAN Ukrainy» [in Ukrainian].
13. Dobrov H.M. Istoryko-tekhnični doslidzhennia i kibernetyka: postanovka problemy. *Narysy z istorii tekhniki na Ukraini*. K.: Nauk. dumka, 1964. S. 3—18 [in Ukrainian].
14. Dobrov G.M. O sovremennykh metodakh pererabotki istoriko-tekhnicheskoy informatsii. *Tekhnika i eye mesto v istorii obshchestva*. M.: IIET AN SSSR, 1965. S. 45—69 [in Russian].
15. Dobrov H.M., Shukhardyn S.V., Klymeniuk V.M. Perfokarta dlia tezaurusu naukovykh podii. *Narysy z istorii tekhniki i pryrodovnavstva*. 1965. Vyp. 6. S. 17—22 [in Ukrainian].
16. Dobrov H.M., Smyrnov L.P. Pro pidhotovku i koduvannia informatsii dlia yii obrobky na obchysluvalnykh mashynakh. *Ukrainskiy istorychnyi zhurnal*. 1965. No 3. S. 105—108 [in Ukrainian].
17. Dobrov G.M. Shagi nauki. *Nauka i tekhnika*. 1965. No 2. S. 2—4, 36 [in Russian].
18. Ispolzovaniye matematicheskikh metodov i EVM v issledovaniyakh po istorii tekhniki. K.: KDNTPI, 1965. 57 s. [in Russian].
19. Dobrov G.M., Klimenyuk V.N., Shukhardin S.V. Perfokartoteki dlya issledovaniy po istorii nauchno-tekhnicheskogo progressa: Sb. instruktyvnykh materialov. K.: Nauk. dumka, 1966. 36 s. [in Russian].

20. Dobrov G.M., Smirnov L.P., Klimenyuk V.N. Mashinnyye metody pererabotki istoriko-nauchnoy informatsii. M.: Nauka, 1969. 270 s. [in Russian].
21. Dobrov G.M., Smirnov L.P., Klimenyuk V.N., Levin E.I. Mashinnyye metody analiza informatsii ob opyte nauchno-tekhnicheskogo razvitiya. M.: Nauka, 1972. 311 s. [in Russian].
22. Dobrov H.M. Dokumenty z istorii vitchyznianoï aviatsii. *Narysy z istorii tekhniky i pryrodoznavstva*. 1963. Vyp. 4. S. 165—168 [in Ukrainian].
23. Dobrov G.M., Golyan-Nikolskiy A.Yu. Ob oshibkakh v osveshchenii prioriteta russkikh novatorov v knige «Lyudi i stanki». *Izvestiya Kiyevskogo politekhnicheskogo instituta*. 1953. T. XII. S. 188—196. [in Russian].
24. Dobrov H.M. Tvorets pershoï parovoi mashyny. Do 225-richchia z dnia narodzhennia I.I. Polzunova. *Nauka i zhyttia*. 1953. No 12. S. 16 [in Ukrainian].
25. Dobrov H.M. Pershist SRSR u stvorenni vuhledobuvnykh kombainiv. *Narysy z istorii tekhniky*. 1954. Vyp. 1. S. 39—55 [in Ukrainian].
26. Dobrov H.M. Vydatnyi radianskiy vynakhidnyk O.I. Bakhmutskiy. *Visnyk AN URSSR*. 1954. No 12. S. 42—44 [in Ukrainian].
27. Dobrov G.M. O perykhykh proyektakh gornakh kombaynov v Rossii. *Trudy instituta istorii estestvoznaniya i tekhniki*. 1955. T. 3. S. 36—44 [in Russian].
28. Dobrov H.M. Rozvytok radianskoho vuhilnoho kombainobuduvannia u druhii i tretii piatyrichkakh (1933—1941). *Narysy z istorii tekhniky*. 1955. Vyp. 2. S. 14—33 [in Ukrainian].
29. Dobrov H.M. Z istorii mekhanizatsii vuhlevydobutku v Donetskomu baseini. *Visnyk AN URSSR*. 1955. No 11. S. 66—73 [in Ukrainian].
30. Dobrov G.M. K istorii nachala mekhanizatsii otechestvennoy ugolnoy promyshlennosti. *Ugol*. 1956. No 3. S. 37—39 [in Russian].
31. Dobrov H.M. Radianske vuhilne kombainobuduvannia v roky Velykoi vitchyznianoï viiny. *Narysy z istorii tekhniky*. 1956. Vyp. 3. S. 95—102 [in Ukrainian].
32. Dobrov H.M., Shukhardyn S.V. Mekhanik Oleksii Ivanovych Bakhmutskiy. Vynakhidnyk pershoï vuhilnoho kombaina. K.: Derzh. vyd-vo tekhn. lit-ry URSSR, 1958. 72 s. [in Ukrainian].
33. Dobrov H.M. Novi materialy do kharakterystyky diialnosti akademika O.M. Terpyhorieva. *Narysy z istorii tekhniky i pryrodoznavstva*. 1963. Vyp. 3. S. 58—61 [in Ukrainian].
34. Dobrov H.M. Materialy pro pershyi rosiiskiy proekt hirnychoho kombaina. *Narysy z istorii tekhniky i pryrodoznavstva*. 1963. Vyp. 4. S. 55—59 [in Ukrainian].
35. Anisimov Yu.O., Dobrov H.M., Matiiko M.M. Za dalshe pidnesennia doslidzhen z istorii nauky i tekhniky. *Narysy z istorii tekhniky i pryrodoznavstva*. 1965. Vyp. 6. S. 3—16 [in Ukrainian].

Received 23.01.2019

А.С. Литвинко, доктор исторических наук,
ведущий научный сотрудник,
ГУ «Институт исследований научно-технического потенциала
и истории науки им. Г.М. Доброва НАН Украины»,
e-mail:litvinko@ukr.net

А.Г. Луговский, кандидат исторических наук,
старший научный сотрудник, ГУ «Институт исследований
научно-технического потенциала и истории науки
им. Г.М. Доброва НАН Украины»,
e-mail:aglugovskij.1951@gmail.com

Т.М. Выврот, кандидат физико-математических наук

С.А. Хорошева, кандидат технических наук

С.А. Жабин, кандидат исторических наук, докторант,
ГУ «Институт исследований научно-технического потенциала
и истории науки им. Г.М. Доброва НАН Украины»,
e-mail: zh_s@ukr.net

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ Г.М. ДОБРОВА КАК ИСТОРИКА НАУКИ И ТЕХНИКИ

В статье раскрыта научно-организационная деятельность Г.М. Доброва в области истории науки и техники, которая в значительной степени способствовала становлению и институционализации этого направления в Украине. Показаны предпосылки формирования глубокого интереса ученого к истории науки и техники, что привело к его поступлению в аспирантуру на соответствующую специальность после окончания Киевского политехнического института. Научная деятельность Г.М. Доброва в области истории науки и техники отражена в таких аспектах: труды, посвященные истории технологий угледобычи, представленные его многочисленными статьями, кандидатской диссертацией, двумя монографиями и двухтомным изданием, соавтором и редактором которого он был; руководство отделом истории техники и отделом машинных методов обработки историко-научной информации Сектора истории техники и естествознания Института истории АН УССР; научно-организационная работа на ключевых должностях Комиссии по истории техники, Украинского отделения Советского национального объединения историков естествознания и техники и издания «Очерки истории естествознания и техники»; международное признание Г.М. Доброва как члена-корреспондента Международной академии истории науки в Париже и его участие в национальных и международных конгрессах по истории науки и техники, где он выступал с докладами об исследованиях по истории естествознания и техники в Украинской ССР, а также о применении количественных методов и использовании вычислительной техники в исследованиях по истории научно-технического прогресса; архивный поиск документов по истории науки и техники и их публикация.

Ключевые слова: история науки и техники в Украине, отдел истории техники, Сектор истории естествознания и техники Института истории АН УССР, Комиссия по истории техники, «Очерки истории естествознания и техники».

A.C. Lytvynko, Dsc (History), leading researcher,
Dobrov Institute for Scientific and Technological Potential
and Science History Studies of the NAS of Ukraine,
e-mail: litvinko@ukr.net

O.H. Luhovskiy, PhD (History), senior researcher,
Dobrov Institute for Scientific and Technological Potential
and Science History Studies of the NAS of Ukraine,
e-mail: aglugovskij.1951@gmail.com

T.M. Vyvrot, PhD (Physics and Math.)

S.A. Khorosheva, PhD (Engineering)

S.O. Zhabin, PhD (History), doctoral student,
Dobrov Institute for Scientific and Technological Potential
and Science History Studies of the NAS of Ukraine,
e-mail: zh_s@ukr.net

G.M. DOBROV'S ACTIVITIES AS A RESEARCHER IN SCIENCE AND TECHNOLOGY HISTORY STUDIES

The article is focused on the activities and impact of G.M. Dobrov, an outstanding researcher in science and technology history studies, a correspondent member of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR (1988) and the International Academy of Sciences History in Paris (1965), associated with rise and institutionalization of science and technology history studies in Ukraine.

Dobrov defended the thesis on history of coal mining engineering at the Institute for Thermal Power of the Academy of Sciences (AN) of the UkrSSR in 1954. The department for technology history at the Institute for Thermal Power was created in 1949. In January 1963, the Unit for Technology and Science History (the Unit for Science and Technology History from 1970) was created on the basis of the Technology history department and the Mathematics history department at the Institute for Mathematics of the AN of the UkrSSR, which, together with the Center for Scientific and Technological Potential and Science History Studies at the Council for Studies of the Productive Forces of Ukraine of the AN of the UkrSSR, was incorporated in the Center (now the Institute) for Scientific and Technological Potential and Science History Studies of the AN of the UkrSSR, which director was G.M. Dobrov.

Dobrov had worked in science and technology history for 18 years: from January 1953 till December 1955 – junior researcher, from December 1961 till February 1963 – senior researcher at the technology history department of the Institute for Thermal Power of the AN of the UkrSSR; from 1954 he was a member of the editorial board of «Assays in Science and Technology History»; in June 1960 he was awarded the title of senior researcher in science and technology history; from 1954 till 1965 he was a research manager of the Commission on Technology History; from 1963 till 1964 he worked as a senior researcher, from January 1964 – as the head of the technology history department; from 1966 till 1968 he was the head of the department for computerized methods for processing of science history information at the Unit for Science and Technology History at the Institute for History of the AN of the UkrSSR, where techniques for the automated search of sources were developed. Dobrov is the author of more than 30 fundamental works on science and technology history.

Keywords: *science and technology history in Ukraine, department for technology history, Unit for Science and Technology History at the Institute for History of the Academy of Sciences of the UkrSSR, Commission on Technology History, «Assays in Science and Technology History».*